

A megszállt Felvidék irodalma.

Irta: LANGHOFFER PÁL.

AZ IRODALOM.

(3)

Előre kell bocsátanunk, hogy semmi különlegességet nem találunk fel a t. olvasónak. Nagyon jól tudjuk, hogy a felvidéki irodalom még aránylag kevés helyi szint mutat, de ami van, markáns és megkapó. Itt is meg kell a két nemzedék, öregek és fiatalok munkáját különböztetni egymástól. Az öregek sokkal nehezebben találták fel magukat, mint a fiatalok. Ezért az idősebb írók munkái között kevesebb az egyszeri, a mostani idők szülötte. Olyan irodalom az övék, amelyik bárhol, bármely időben megteremhetne. Igaz viszont az is, hogy országos tekintélyű író nem maradt a Felvidéken a megszállás után. Jónévű vidéki és népszerű helyi poéták maradtak inkább, akik sosem bízták magukat, megélhetésüket a toll erejére és értékére. Mégis becsesek, mégis értékesek ezek az emberek is. Ők voltak a nyelv és vele együtt a nemzetiség hordozói akkor, amikor a leigázott magyarság fájdalmának legklasszikusabb költője: Reményik Sándor így rögzítette meg a nehéz napokat:

Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul,
Míntha imádkozna.

Nem forradalmárok, nem lázadoznak a meglevő formák ellen, de ami ott üldözött erény — magyarok. A fiatalok erőteljesebbek, sokszor felemelkednek a regionális keretek, színvonal fölé, de sokan talán ezeknek a tévedéses időknek szimbólumaképen valami hihetetlen lelki strapával igyekeznek új formákat, új stílust kiklaunkodni magukból.

A felvidéki irodalom önállósága nem lehet kérdéses többé. Minden irányban fejlődő tendenciát, anyag és formakésztséget mutat és a mostoha viszonyokat meghazudtolóan magas színvonalu. Hogyan van, hogy mégis alig tud a csonkaországi közönség a megszállt területek irodalmáról? Miért nem vesz tudomást, vagy miért helyezkedik közönyös álláspontra a megszállt területek irodalmával szemben a hivatalos és nem hivatalos irodalom? Érintenünk kell ezt a kérdést is, mert hiszen ez a magyar irodalompolitika centrális kérdése. Az, hogy ma nem annak ismerik, nem változtat a lényegen; ma a magyartársadalomnak legfontosabb teendője, hogy a megszállott területek íróinak egzisztenciális kérdéseire maga érdeklődésével hozzászóljon. Az érdeklődés felkeltésének leghatalmasabb két eszköze azonban halott a cél szempontjából. Sem az iskola, sem a sajtó nem istápolja

a megszállt területek irodalmát. Az iskola ugyan sohasem törődött az étellel, de hát ennek az utolsó itéletig így kell-e lennie? Csak részben oka ennek a megszállt területeken megjelenő könyvek hozzáférhetetlensége közkönyvtárainkban. (Egyetlen könyvtárban, még a Nemzeti Múzeum könyvtárában sem áll rendelkezésre a megszállt területek irodalmának gyűjteménye. Ami megvan elenyésző töredék s javarészt jelentéktelen.) A sajtó pedig a sekélyes, immár teljesen üzleti alapra helyezkedett kritika miatt értetlen ezzel a kérdéssel szemben. A más érdek parancsoló követelése, a nagyszabású dolgokkal szemben való bizonytalan tapogatódzás ebben az esetben súlyosan sérti a nemzeti érdekeket. Lehet ezt és szokták is azzal magyarázni, hogy a teljes megértés, egy művészet érdemleges méltánylása csak egy következő emberöltő produktuma. Támogatja ezt a felfogást a történeti megfigyelés is, de a praktikus élet ellene mond és cselekvésre kész mindenkit, aki a nemzetiség jövőjére gondol.

Ezek a felvidéki irodalmi élet külső és belső viszonyai. Az elmondottak javarészt ráillenek az erdélyi viszonyokra is. Még egy speciális felvidéki bajt kell felemlítenünk, aminek részben felvidéki írók is okai, azt t. i., hogy a csonkaországi írók valóságos gyarmati kirándulásokat tesznek a Felvidékre. Még hagyján volna, ha ezt a kiválóbbak tennék, de éppen a gyengébbek találtak „összeköttetést” az ottani rendszeres szóhozjutásra. Pedig ott minden nem felvidéki megjelentetett munka egy esetleg értékesebb eredeti felvidéki munka elnyomását jelenti. Vajjon milyenné fejlődött ilyen viszonyok mellett a felvidéki irodalom, vajjon volt e elég lelkiereje a Felvidék íróinak a felvett tollat nem letenni? Vajjon lehet az akarást, a szándékot bármilyen mostoha körülményekkel elvetélni? Vajjon sikerült e ezeknek a kedvezőtlen körülményeknek — hacsak pillanatnyilag is hátráltatni a felvidéki irodalom kibontakozását? Vajjon mennyire látszanak meg az áldatlan viszonyok a Felvidék irodalmán? Ezekre a kérdésekre akarunk a következőkben választ adni.

A LIRA.

Korunk legnagyobb lírikusait a jövő irodalomtörténésze a trianoni határokon kívül fogja megtalálni. Van ebben és nem csekély része az élménylehetőségek másféleségének, az intenzitás nagyobb valóságának is, de a tehetségek megnyilatkozása, kifejeződése mégis az a bázis, amin egészségesen önálló irodalom felépülhet. A született írai költő lelkében az elnyomás idején, nemzete legválságosabb napjaiban találkozik a legnagyobbfokú (legmegrázóbb, legmélyebb, legintenzívebb) élmény a születéstől adott és az életben szerzett kifejezés készségével. Ezekhez járul a hagyomány ereje; a közlés ösztönyszerűsége s a megszállt területek irodalmának a napi és időszakai sajtóra való útaltsága s ezzel érthetővé válik a trianoni határokon túli líra hatalmas virágzása a csonkaországgal szemben.

A magyar irodalomnak különben is mindig erős oldala volt a líra. A magyar szellem épen a lírában alkotta meg a legmonumentálisabbat, amit irodalom terén a külföld is elismer. Az első magyar világhírre (természetesen csak a maga idejében) emelkedett költő Janus Pannonius óta lírikusaink voltak a legszerencésebbek a külföld érdeklődésének felkeltésében és az elismerés kivívásában. S örvendetes jelenség, hogy épen a felvidéki líra vezéralakja Mécs László is majd olyan ismert a német, mint a magyar olvasóközönség előtt. De mellette is egész sorát találjuk a jelentékeny, hatalmas tehetséggel megáldott poétáknak. Győri Dezső, Tamás Lajos, Merényi Gyula, Darvas János, Ölvedi László, Szeredai-Gruber Károly mind eleven, izmos pillérei a felvidéki lírának, amelyiknek csak épen az a baja, hogy nincsenek baráti összeköttetései és emiatt ismeretlennek kell maradnia a magyar nyelvközösség előtt.

Valamennyiük közül Mécs László a legmegnyerőbb egyéniség. 1895 jan. 17-én született Hernádszentivánban Sáros m. egyszerű tanítócsaládból. Nagy küzdelmek között növekedett, sok gyermek, kicsi tanítói fizetés s úgyszólván kis diák korától a saját embersége szerezte meg számára a betevő falatot és innen mindjárt rámutathatunk költészetének egyik jellemző tulajdonságára: a minden nyomorúság, a szenvedések evangéliumi aposztrófálására. A kassai premontrei főgimnázium elvégzése után a budapesti egyetem bölcsészeti karán próbált szerencsét. Tanár akart lenni, de egy évi nyomorgás után szárnyaszegetten vonult be a Jászópremontrei rend kolostorába. A rend tagjaként ismét Budapestre került és mint felszentelt pap tanári beosztást nyert. A nagy világgégés után nagykaposi plébános lett, mert rendje iskoláit becsukták.

Ma ő az egyetlen költő a megszállt területeken, akit mindenki elismer. Népszerűsége biztos könyvsikert jelent már és ebben nem csekély része van annak a körülménynek, hogy igen jól adminisztrálta magát és igen jól adminisztrálták őt barátai és irótársai, akikkel minden nehéz időben szolidáris maradt. Minden nagyobb városban ismerik és szeretik s ott, ahol felvidéki irodalomról van szó őt nem is lehet kihagyni. Kötetei több kiadásban forognak közkezen. Első kötetének első kiadása 1923-ban Ungvárt jelent meg (Hajnali harangszó. Azóta még két kiadás.) 1925-ben jelent meg a „Rabszolgák énekelnek” című kötete s 1926-ban a „Vigasztaló”. Írói pályafutását, mint minden felvidéki poéta vidéki lapoknál kezdte. Valóságos irodalmi szenzáció volt az ungvári Napsugár című lap 1922 évi 3. száma, ahol Mécs László egyik legszebb verse a „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld” először megjelent. Már ebben a versben fejlett formában találjuk Mécs összes költői erényeit s csupán e vers alapján is vállalkozni lehet költészetére jellemzésére. Minden sora csupa élénkség, mozzanatok. A képek néha valóságos túltömöttsége, a mondatoknak egész a pongyolaságig könnyed szerkesztése mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasó a legkisebb erőltetés nélkül beleélje magát lírai anyagába, pillanatnyi helyzetébe.

Május. Rózsálló reggel. Remény, ígélet, harmat.
A szélbe füttyörésem a hajnalos vigalmat.
Kószálni jött ma kedvem: apostolok lovára
Kapok s vaktában érek egy messi kis tanyára.

A kakas még az ólban pitymallatot rikongat,
Az égbe furt pucsirta fittyet hány éji gondnak,
Dalától messze rebben bimbóról bánat, szender.
A ház előtti kertben a kis padkán egy ember,

A rajongó természetszereteten túl egy minden porcikájában
egészséges gondolkodást, életteljes optimizmust érzünk ki ezekből a
sorokból s annál megkapóbb a részvét, mellyel a szerencsétlenek,
megbántottak és üldözöttek felé fordul.

Apokaliptikus, vad formája és nézése:
a félszemére vak és helyén gödör van vésvé,
haja nyíratlan, félősz, bozontos, mint szakállá,
bakkancsa és kabátja dróttal van összezárva.

A reggelt ráköszöntöm, mert testvér-mód kíváncsi
vagyok sorsára s kérdem: Mi jót csinálgat bácsi?

Új ritmusa úgy hömpölyög, mint Vörösmarty legjobb hexameterei:

Zord, bömbölő beszéde minden zugot betölt:
„Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!”

Nagy kert. S amerre nézek, száz rózsá rózsá hátán,
ráfutva falra, fára, ribizkén ül salátán,
vad összevisszaságban, befonva minden ösvény
s bimbó bomol belőlük özönnel egy se fősvény.

Közöttük ül, szemezget e félszent, félig örült
s beszélni kezd, lemetszve egy vadhajtást a törül:
„ . . . Az Élet mosolygva száguldott hajnal-hintón,
Harmatja, csókja égett minden új ember bimbón:

s diplomaták, bitangok öt évig kaszabolták
ágyékok szép vetését . . . a földet letarolták . . .
fiam, szemem kilöiték . . . s mit elrontottak ök:
vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!

Most konferenciáznak a nagy szélhámosok,
hogy csírában megöljék, mi újra él, mozog . . .
S míg lakomában dőzsöl, ki milliókat ölt:
vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!”

Érzésvilágán még az általános emberi képzetek uralkodnak. Ki-
fejezés módjában szerencsésen egyesülnek a legújabb költészeti iskolák
vívmányai; progresszív álláspontja az evangéliom talajából sarjadt.

Testvéri szánalomból a szívem rádoromból:
Bátyám, én lelket oltok az evangéliomból,
midőn kobzom jószágos zenéjű verset költ:
vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!

Az egész költemény felépítése olyan biztos, a vonások harmóniája oly természetes, hogy a *hatás* nem lehet bizonytalan. Mécs László minden akadályt legyőzve, még az egyén természetes ellenállását is a felette uralkodni kívánó hangulattal szemben, reánk életi érzéseit. Szeretetében feloldódik lelkünk, gyűlöletében „bunkóvá edződnek” ökleink. Ha kifejezőmódja, mondatkötése és a ritmus kivételével verstechnikája nem is mindig a legművészbibb, mint szuggesztív egyéniség, mint ideákat rögzítő erő legelső a mai magyar lírában.

Ha elődeit keressük a magyar irodalomban, sok névnek kell eszünkbe jutni. Gyökereit valahol Vörösmarty-nál kell keresni, de Ady lendületete, Babits csiszoltsága, Petőfi egyszerűsége, Csokonai szabadabb emberlátása úgy tűnne elénk, mint himzés a nagyszerű paláston. Főforrása és egyben az a fix pont, amihez mindent vonatkoztat: a Biblia. Innen indult s ehhez állandóan vissza-visszatér. Azaz, hogy nem is hagyja el soha nemzetét, embertársait a legszürkébb napi eseményeket is ezen át, ennek szűrőjén át nézi s talán a biblikus eszmék állandó jelenléte teszi egy kissé szocialista ízűvé költészetét. Mindenesetre érezzük, hogy az ő szocializmusa igaz és szükséges. A szív megtisztulását még soha senki nem prédikálta ilyen hittel:

Testvér! így élni nem lehet:
szivaccsal járni szív helyett,
mely telve gennyel, fürtelemmel.
Fertőző lábad lépni nem mer!
Testvér, tisztulni kezd
menjünk Asszizibe!

Kissé romantikusnak érezzük ezt a vágyakozást, de megtisztulást jelent elolvasása. Milyen gyönyörű világot képzel a költő Assziziben:

Ott nem nő csendőr, katona,
sem akasztófa, babona,
se mankó, sem kötélnek kender:
virágnak áll ott minden ember . . .

Ezek jellemzői költői fejlődésének első szakaszában. Általános emberi eszmék ihletik, a szegénység, az egyszerűség, prófétai lendületű költője. Van benne valami szükségyszerűség is, hogy a megszállás első éveiben ezeket a mindenkinek szóló eszméket szólaltatta meg lantján. De neki a magyarság speciális bánatainak kellett hangot adnia s ezért fejlődése további részében a nemzeti gondolatok, a magyar nép, a magyar nyelvközösség sorsa eltereli az általános „Ember leszek az emberekkel!” programjától és egy olyan irányba terelik költészetét, amely hivatott lesz korszakos hatást gyakorolni. Mert a lírai költő leginkább és majdnem egyedül a hazafias irányú tevékenységével tehet nagy hatást mind kortársaira, mind az utána következő nemzedékekre (Petőfi, Berzsenyi stb.) Mécsnél ebben az irányban örvendétes fejlődést tapasztaltunk második kötetében s a harmadikban csak éppen ebben az irányban mutat állandó fejlődést.

Jellemző ritmusának, kifejezésmódjának változása is a mondani-való, a tárgykör megváltozásával. Régibb verseiben kényelmes, bőbeszédű, hexamenteresen gördülő sorokat használt. Újabban rövidebb, dallamosabb sorokat. Ez a tömörebb kifejezésmódra való törekvés verscímeiben is megfigyelhető, sőt kötetei címében is kifejeződik. Hajnali harangszó, Rabszolgák énekelnek s a harmadik eredetileg tervezett címe volt: Vigasztaló börtönlakóknak s lett „Vigasztaló” Nyelve a mai közhasználatban levő magyarnyelv: nem törekszik szorosabban értelemben vett irodalmiságra, sőt egy két pongyolaságot, egy-két germanizmust is megenged magának. Mindazonáltal hatásában pompás, erőteljes nyelvezet és ez Mécsnek egyik fő erőssége. Szógazdagsága, hajlékonysága, az árnyalati különbségek kifejezésére való készsége azonban apróbb szereplőit is elfeledtetik. Jellemzően szemlélhetjük mindezeket a tulajdonságait e Borkóstolás című versében:

A sok ürömbe, fájdalomba,
ha belevásott a fogad,
pajtás, ne káromkodj sokat,
oly mély e pince, mint a katakomba:
hadd jöjjenek a cimborák!

Szent katakomba ez a pince!
Tavaszok, őszyk és nyarak,
viharak, álmok, madarak,
virágos lombok, lányok szűzi tincse;
eltűnnek, semmi sem marad . . .

De megmarad a kincsek kincse:
tavaszok, őszyk és nyarak
esszenciája megmarad:
megőrzi a szent katakombapince,
fzleljük végig cimborák!

A tavalyi, tavalyelőtti:
keserű, fanyar, fiatal,
áztatta nagy könny-zivatar
s a vincellér még egyre könnyel tölti
Pajtás, ez nem a mi borunk!

Mennyivel rövidebb, dallamosabb sorok, mint a hajnali harangszó című kötet legtöbb versénél s mégis mennyire Mécs László poézise ez is. Egyensúlyozottabb, a hatás eszközeit kihasználóbb művészet ez, mint a korábbi és mennyivel jobban megkapja majd lel-künköt, mikor nemzeti fájdalmak, magyar bánatok hordozójává lesz költészete:

Hadd édesítse ajkainkat
e negyvennyolcas muskotály:
A bécsi császár, muszka cár
elhégedülték legszebb álmainkat
a bús keserves szüreten,

de máma már megért a hordó,
Kossuth könnyet, Petőfi vért
adott hozzá: édesre ért . . .
Pajtás, egy kóstolás: s a lelked bordó,
bolondos mezbe öltözik . . .

Van benne valami a háború utáni felszabadult szellemből is. A magyar ellenzékiiség, mely itthon úgyszólván talaját veszítette a megszállt területi magyarságnak reményforrása lesz. Természetes, hogy a poéta nem domborítja ki ilyen élesen ezt a gondolatot, de minden sorában ott érezzük a múlt büszkeségét és a jövő izomduzzasztó erőpróbaíának várakozását.

Sok vad szüret volt ezer évig!
E hordóból most cimborák
kóstoljuk kurucok borát:
a bús Rákóczit, Battyánt, Bezerédit.
csokoljuk minden kortyon át,

oly szomorodnit hagytak hátra,
megihatják az istenek!
E nektár tüzesítse meg
taplós szívünk, ha legény kell a gátra
Pajtás, a könnyed mért pereg?

Pajtás, vigyázz a lábaidra:
 izleljük még Mátyás borát,
 magyar reneszánsz mámorát . . .
 Már támolyogtok, mintha tüzes hídra
 tévedtetek vón, cimborák . . .

Én is dülöngök erre, arra
 s a könnyem is potyog bele,
 veszett fejszének a nyele:
 legalább jó bor maradt a magyarra . . .
 Pajtás, én furcsát álmodom . . .

. . . legeltetem a délibábot,
 bárányfelhőket kergetek.
 pásztor vagyok én gyerekek,
 a Tisza partján . . . csöndben furulyálók.
 Álmodjunk szépet cimborák . . .

Mécs ebben az irányban folyton fejlődik. Szélesedik és tisztul, mint ahogy szélesedik és tisztul a szerzetesi eszméknek a világi hangulatokkal és hajlamosságokkal való küzdelmében. De ezek a küzdelmek nem válnak kárára költészetének. Sőt! Ebben éli meg legmélyebb érzelmeit, legmélyebb hangulatait. Részletezés helyett álljon itt az „Üzenet milói Vénusnak” című versének négy sora:

Míg lábam gazban gázol a föld felett,
 míg öklöm új, vad Hydra ezer fejét
 bunkózza örült Herkulesként:
 néha örök mosolyodra vágom.

S mennyire magát adja a „Megláttam a férfit” címűben:

Leányok, vén és ifjú nők
 ezerszám jöttek, kérve őt,
 élébe dobták szívüket
 — ő lépett, mint ki vak, süket
 s piros virág-szívekre gázolt . . .

Éreztem, hogyha lehajol
 s csak egy virágot megszagol:
 egy röpke pillanat alatt
 szívem helyén szivacs marad
 és ember lesz: kis földi féreg . . .

S ez a gondolat nem engedi őt sem, hogy programmos úttjáról letérjen. Halad a „legnagyobb, legszebb harang felé, mit ott öntöttek Názáretben . . .” Költészete a tiszta élet apoteózisa. A természet, a paraszt, az anya dicsőítése már oly klasszikus szépségű kifejezést nyertek költészetében, hogy a magyar költészet legjobbjai mellett emlegethetjük. Hite a jóság mindenben való győzelmében s hite az emberi szív természetből adott jóságában nem mint papi, de mint bízó-emberi tulajdonságok kapnak meg. S a szülői szeretetnek kell-e szebb kifejezés, mint az egyszerű krónikácska egy nagyon jó emberről? Össze kell vetni ezt a remek verset Petőfi jó öreg korcsmárosával, hogy lássuk a fejlődés irányát költészetünkben. S ebből talán sok mindent lehet érteni a régibb vágású emberek értetlenségéről. A részletezést gondoljuk. Petőfi csak nagy vonásokban láttatja meg apja nehéz sorsát:

Fáradoz napestig, vasárnapja sincsen,
 Mindig későn fekszik, mindig idején kel.

Mécs nem elégszik meg néhány vonással. Olyannyira részletező, hogy érezzük a hatást az elmondható és elhallgatandó között. Teljesen tisztában kell annak lennie a művészi hatás eszközeivel, aki így énekel:

Munkás sorsok milliói! Élet-venhes ősi Tenger!
Rólad zengek, hisz csöppecskéd az a csöndes, közdő ember,
aki nem járt oly mezőkön, hol virít az úri hóbert,
kinek golgotás volt útja, mert csak kántortanító volt.

Őt gyermek volt minden kincse és egy ócska zongorája
Pár selejtes földcsekkéje s évi hatszáz koronája
volt a bér, hogy tót falucska ifjúságát tanítgatta.
Kifogott a szegénységén: minden vágját elaltatta . . .

mert bizalom Istenben, az evangélium tanítása erőt ad. Pedig meg-
alázások érik:

Papja mélyen megvetette, mert ruhája foltos, ócska
s így beszélt a gazdasszonyhoz: Ah, a rongyos tanítócska.

Azt az ideált állítja elének a költő, amely szinte a múlté már:
az önfeláldozó, lelkiismeretes szülő mintaképét, aki

Ha földjébe vetett volna hejehujját, vad vigalmat,
akkor most a lelkem volna dudvaverte, durva parlag,

Térdig jártam a tudásnak, művészetnek tarka rétjén,
(mert egy éven alig egyszer-kétszer volt bor szük ebédjén).

Nem tud Michel Angeloról, Raffaelről, Coreggióról:
de hogy én láthassam őket, most is, őszén harcol spórol.
Szívem szépségek szigetje, hol Robinzon volt a Jóság . . .

A paraszt, mint életideál jelenik meg költészetében a maga egy-
szerű, természetes életében, cícomátlanságában, aki olyan mint a
paradicsomból kivert őseMBER. Ezzel Mécs László bekapcsolódik
irodalmunknak abba az áramlatába, melyet végletekbe lendülően
Szabó Dezső és Móricz Zsigmond juttattak legmarkánsabb kifejezésre.
De az úrfajta lenézése a paraszttal szemben Mécs Lászlónál is megvan:

Nyáron az úrfajta bujdosik a Naptól,
fürdőkben ájuldoz, árnyékokban bujkál
s bűnös ábrándokhoz kéj-lovakat patkol . . .

A parasztot a stereotyp, olvasókönyves aratás-jelenettel állítja
be; mégis művészi és megkapó;

Ő a napfény hőse! Szobros barna testel
ezerszám nyűzsög most a mezőn aratva
s dallal, veritékkel kenyeret keresztel . . .

Érezzük, hogy vége már az ifjúságnak, a költő nem dalol már
„hősien, hetykén, felelőtlenül.” A legkomolyabb életprog-
gramm a mai magyar lírikusok közül az ő költői
világából tükröződik felénk egy megtisztulás
üdvözítő reményével.

Mint kórus az orgona mellé úgy kapcsolódik Mécs költészeté-
hez két fiatalabb poeta életnézete. Az elsőbbséget is bajos eldönteni
köztük, mert mind Győri Dezső, mind Tamás Lajos eredeti, komoly
tehetség, de mert más-más irányú hajlamok és más-más teperamentum
jut kifejezésre poézisükben, az értekelés nagy nehézség előtt torpan.

meg. Kettőjük közül Győri Dezső a nyilvánulásaiban maibb, életesebb, viszont formai szempontból feltétlenül Tamás Lajosé az elsőség. Győri a Felvidék egyik legmagyarabb városából, Rimaszombatból indult. Apja nyomdokaiba akart lépni és a budapesti Eötvös kollégium tagja volt, majd eperjesi jogász. De az igazi életismeretet nem itt szerezte, hanem Németországban, ahol átélte a vándor poéták minden keserű hányattatását. (Nagyszerű önéletrajzi sorai a Magyarország 1925 évi évkönyvében!) Sok-sok adys; bús kurucság, még több keserűség és szemrehányás a mindent elenyesztő magyar közöny miatt, de hit az elnyomottak géniuszában: ezek jellemzik költészetét. De csakis ezek fényoldalai költészetének. Újságírói mivolta nagyon is feltűnő bélyeget nyomott formai kvalitásaira. Szakgatottságát talán még lehet az élmények feszítő erejével, valóságos zuhatagával (innen a megszállt területek poétáinak fölénye a csonkaországiakkal szemben) magyarázni, de a sokszor pongyolaság okozta zavarosságot már csak úgy tudjuk megérteni, ha úgy képzeljük, hogy az uságíró irritálta benne a költőt, a művészt. Győri is, mint a felvidékiek majd valamennyien vidéki lapoknál, lokális poétaként kezdte (Gömöri és losonci lapok,) később aktív újságíró, majd szerkesztő lett a Kassai Naplónál, majd onnan átkerült a Prágai Magyar Hírlaphoz. Újságírói pályáját nyilván befejezte már, mert több mint másfél éve kilépett az utóbbi kötetlékéből. Első kötete a „Hangulatok“ Galántán jelent meg 1921-ben, második a „Százados Adósság“ 1923-ban Rimaszombaton.

Győri Dezső még nem egészen „kiegyensúlyozott“ lélek. Határozott irányban még nem indult el, de ezek a szakgatott kezdések figyelemreméltó adalékai a felvidéki magyar literatura történetének. Olyan időben lépett fel, amikor a fellépés pusztá ténye is korszerű, időszerű szüksége volt a magyar nyelvközösségnek. És ezekben a nehéz napokban senki sem hitt a magyarság küldetésében jobban és merészebben Győri Dezsőnél:

„amint Csokonai, Petőfi, Ady hitt:
jövönkre szálló bőség“.

A felvidéki magyarság romlásának képéhez azoknak a vonásoknak sem szabad kimaradni, amelyeket Győri látott meg. A bomlott falu, a halottlátogató szomszédok, új magyar demokrácia poétája ő:

A szomszédjárás régi jó szokás
Ma mintha tépő kötelesség lenne,
Komor arccal még be-beköszönünk
Komához, vőhöz,
De nincsen semmi köszönet se benne.

Bor még kerül, cigány is húzza néha,
Tán még mámor is van. És még több
(hallgatás.)

A szomszédjárás régi jó szokás
Mégis csak olyan,
Akár egy férfi halottat siratás.

Panasz panaszt tölt bor helyett pohárba.
Jó szó ritkán hallik. A lélek beteg.
Jaj, jobb is volna csak otthon maradni.
De üz valami,
Hogy a halottakhoz el-elmanjeteek.

A vendég tört lélek-cserepet hordoz.
Maga bajáért másét szokta kapni,
Felkel némán. A szeme véres. Indul.
Ki sem marasztja.
S megyen tovább: halottat látogatni.

nem pesszimizisztikus, hanem mégis túlnyomórészt extatikus elemek szövik át költészetét épen úgy (de nem olyan mértékben), mint Mécs

Lászlóét. Mintegy ellensúlyozójuk hangban Tamás Lajos halk, kedves szavu lírája. Tamás ugyancsak a felvidéki fiatalok közé számít, bár költészetéből sok konzervatív vonást lehetne kimutatni. Mint keresztényszocialista párttitkár keresi meg a mindennapit s napi kenyérgondok után menekül az irodalomhoz. Ezért lírája a vigasztalást kereső lélek leghűbb kifejezése, az élet durvaságai után egy szebb, jobb valóság áhítatos megjelenítése. Nem nagy népszerűsége predesztinált költészet ez, hiszen Tamás versei csak akkor hatnak igazán, ha a lélek valóban, bensőségesen ünnepel. De ennek a hangulatnak azután nincs is jobb poétája nála . . . Minden sora mögött még is aktualitás hevíti. A télen, kint a gallyakon fagyoskodó cinkék ál-máról írja :

Az egy hazának sulyok átkát
Érzi szívünk és megremeg.
S károg fölöttünk örvendezve
Az idegen varjúsereg.

Gomolygó, nedves, téli ködben
Ázott cinkék a jegenyén,
Ha még soká késik a hajnal,
Mégfagyva hull le mind szegény . . .

Költészete egyre tisztul, alakul, finomodik, mint a tenger hullámverésének kitett sziklakő. Önálló kötet megjelentetéséig csak 1926-ben jutott el addig a legkülönbözőbb lapokba dolgozott. Verskötetének már címében is kifejezi önmagát, költészete jellemét. A „Jóságom Sátora” nem keltett osztatlan tetszést. Hivatkozunk itt fenti szavainkra, hogy Tamás költészete nem népszerűsége predesztinált költészet. A kritikusok és műtízeszek (mert egy nagyrészt találóbban jelöli a műtízesz szó) előre kiagyalt alaki és tartalmi kívánságokkal mentek neki a kötetnek. Akik ismerték Tamás elszórtan megjelent verseit, nem találták meg benne hiánytalanul Tamás régebbi termését. Természetes, hogy ilyen előzmények után nem fogadták a kötetet olyan változatlan lelkesedéssel, mint ahogy megérdemelte volna. De volt egy másik küszöbalatti ok is, amely szíten belevegyült a kötet értékelésének szempontjaiba. Tamás Lajos ugyanis, bár nagyon finoman és minden lehető emberi kíméléssel, mégis megírta egyszer-kétszer véleményét írókról, könyvekről . . . De a kicsinyeskedő és egy-egy többé-kevésbé jogosult szempontban belekapaszkodó bírálatokra legjobb válasz lesz, ha a kötetet közelebbről vesszük szemügyre.

A ciklusos beosztás alól Tamás sem tudja magát felszabadítani. Meg kell adni, hogy még elég símán megy a dolog kötetében. Nem ad ciklusainak hangzatos címetek s nem tömi tele áradozó ajánlásokkal. Pedig ebbe a hibába Mécs László is beleesett. A ciklust megérti és szükségessé teszi a szervesen körülhatárolt, bizonyos zárt tárgykörben mozgó mondanivaló. A felvidéki poétákról meg kell itt állapítanunk, hogy a ciklusos beosztást nem a tárgyi áttekintés szempontjaként, hanem az olcsó hatáskeltés eszközeként fogják fel. Tamás a ciklusos beosztást könnyűszerrel mellőzhette volna. Az olvasó, akit hangzatos ciklus-címekkel és ajánlásokkal kell izgatni, nem közönség, nem olvasó. Aki pedig amúgy is olvas ezek nélkül a sallangok nélkül is élvezni fogja a költőt, méltányolni a művészt. (Folytatjuk.)